

За святкування Різдва - партквитки на стіл

Як тільки в Радянській Україні не намагалися викоринити віковічні традиції Новорічно-Різдвяних свят! Та з цього нічого не вийшло. А так звані нові радянські дати і обряди, якими з усіх сил влада намагалася замінити релігійні традиції, здебільшого так і залишилися на папері. Утім, відзначення релігійних свят в Радянській Україні загрожувало серйозними наслідками.

«Поневіряння» радянської ялинки

Про те, що відбувається на території Радянської України, мешканці краю дізнавалися з газет. Зокрема, про одну таку публікацію в газеті «Слово», в якій йдеться про святкування Нового року і Різдва в Радянській Україні, розповіла **начальник відділу використання інформації документів ДАРО Людмила ЛЕОНОВА:**

— У статті «Праздники Рождества Христова в СССР» автор пише, що, попри сподівання на «еволюцію» ставлення до релігійних свят, прогресу в цьому питанні не спостерігається. Навпаки, пла-

Комсомольські дружинники готові вирушити на чергування до храмів.

24 карбованців 90 копійок до 36-ти карбованців, а кішка з вати – 2 карбованці 15 копійок. Автор посилається на радянську газету «Правда», бо навіть вона пише, що за іграшки «фабрики дерут неимоверно. Простая звездочка обходиться фабрике 10-11 копеек, магазинам она продается по 40 копеек, а покупатель платит по 60-70 копеек. Меньше 100 процентов фабрика и продавцы не получают». Саме тому, резюмує автор, «рождественская елка в Советской России доступна только высшим красным сановникам, спекулянтам и учреждениям, обязанным ее устраивать».

У 1939 році, коли Рівне стало обласним центром Радянської

Найвідоміший «антиялинковий» лозунг Радянської Росії 1920-х років, фото 1929 року.

допомоги дітям бідноті. Наприклад, у січневому номері газети «Волинь» за 1942 рік писали про колядників із села Житин, де відзначилися діти з найбільш свідомих українських родин. Зокрема, згадується хлопчик Льоня Кравчук – майбутній перший Президент Незалежної України.

Повоєнні репресії торкнулися й Різдва

Після війни партійно-радянське керівництво заборонило вис-

до 14 років перед Різдрвом носили вечерю. У населених пунктах... проводилось колядування, тобто ходіння груп віруючих, переважно молодих, по хатах із зіркою і співами пісень, присвячених святу. Колядники збирали на користь церкви від 500 до 3000 р.; ходіння священиків по запрошенню із святою водою відбувалось у більшості сіл, а в західних областях і в містах».

Уповноважений також зазначив і про відмінності між східними і західними регіонами УРСР:

«У східних тих, хто відвідав цер-

деревце копійки. А от прикрасами похвалитися могли не всі. Хіба що в когось ще з польських часів залишилися, бо фабричних іграшок у магазинах тоді практично не було. Здебільшого прикрашали, як у давні часи – цукерками, горішками, загорнутими у фольгу, яблуками. Виготовляли власноруч з паперу чи картону різних звіряток.

Покарання за вірність народним традиціям

У 1960-70-ті роки до справи обмеження поширення релігії серед населення, особливо серед дітей і молоді, долучилися не лише партійні, а й комсомольські організації. Чимало рівнян старшого покоління пам'ятають, як у ті часи на Різдво, Водохреще, інші релігійні свята комсомольські активісти та шкільні й інститутські викладачі влаштували справжнісінькі засідки біля міських храмів, де буквально вилловлювали дітей і молодь, які прийшли з батьками на богослужіння.

Тих, хто попався, потім усіляко соромили на комсомольських зборах і піонерських лінійках. Бувало, за відвідання богослужінь виключали з партії й комсомолу, знімали піонерський галстук. Тому рівняни, котрі мали рідню у селах, воліли на великі релігійні свята відіти саме туди. Чи то сільська комуністична влада була більш поблажливою до релігійних потреб

Різдвяний вертеп. На фото актори аматорського театру с. Тучин Гоцанського р-ну, 1930-ті роки. З родинного архіву завідділом етнографії РОКМ Алли Українець.

нується посилити діяльність так званого «Союзу воїнствующих безбожников», який ставить собі за мету повне викорінення релігійних традицій, свят і обрядів. Автор вказує, що на базі цього союзу планують створити «Інтернаціонал безбожников». У публікації також наголошується, що в Росії поневіряються по тюрмах тисячі духовних осіб, а будь-який прояв релігійності дуже не схвалюється. Щодо Різдва, то радянська влада хоча й дозволила встановлювати ялинку і влаштувати дитячі свята біля неї, але без релігійного змісту. Мало того, писав автор статті, звичай встановлювати ялинку тепер нав'язують і нехристиянським народам – туркменам, башкирам, киргизам. На думку автора публікації, це робиться для того, щоб прибрати будь-які ознаки зв'язку з християнством. Окрім цього автор публікації вказує й на таку проблему, як дорожнечу ялинкових прикрас у Радянській Росії. Наприклад, Дід Мороз коштує від

України, комуністична пропаганда узялася викорінювати релігійні вірування зі свідомості містян. Однак німецька окупація міста 1941-1944 років завадила цьому процесу.

На окупованих територіях німці масово відкривали церкви й не перешкождали справлянню релігійних обрядів. За архівними даними, на Рівненщині було відкрито 438 храмів.

– Під час німецької окупації навіть влаштовували ялинки для дітей, – розповідає Людмила Леонова. – Зокрема, в школах. Відома, що, наприклад, 19 січня 1942 року в школі №2 влаштували загальне свято для дітей, на якому були присутні голова окружної управи та бургомістр Рівного Полікарп Бульба. «Український комітет допомоги» в Рівному влаштував ялинку, де збирали допомогу полоненим. Займалися збором коштів на благодійність і колядники – на допомогу «Просвіті», на газету «Волинь», на Червоний Хрест для

церквично занепокоїлося високим рівнем релігійності населення, не схвалювало й відновлення церков. В Україні станом на 1945 рік була найбільша серед республік СРСР кількість храмів та молитовних будинків – 6 тисяч 72. Відтак, у перші ж повоєнні роки гоніння на релігію поновилися. У травні 1946-го перед партосередками усіх рівнів поставлено вимогу «поліпшити зміст природничо-наукової пропаганди, сприяти боротьбі проти залишків темряви, забобонів, безкультурності та неучтва». Щоправда, Сталін у 1947 році дозволив обмежене відродження релігійного життя в країні, однак уже під пильним оком «енкаведистів» – і в цивільному, і в рясах.

Поступово влада перейшла до прямих переслідувань священнослужителів і віруючих, скорочення релігійних громад, закриття храмів. Було категорично заборонено здійснювати богослужіння поза межами церков, влаштовувати хресні ходи. Не оминули ці «новації» й Рівне. Відтак у місті релігійні свята поступово ставали не такими масовими й зосереджувалися в основному на церковних подвір'ях та в помешканнях рівнян.

Натомість висока релігійна свідомість сільського населення і молоді зокрема зберігалася й у післявоєнні роки. За даними уповноважених, у містах і селах Рівненської і Волинської областей увечері перед Різдом по хатах ходили колядники – переважно діти шкільного віку. У звіті уповноваженого в справах релігійних культів при РМ СРСР по УРСР «Про багатолюдні служби у церквах на Різдво та хрещення 1956 р.» йшлося:

«В селах і містах діти у віці від 7

«У складі тих, хто відвідав церковні служби у дні Різдва і Хрещення у східних областях переважали жінки до 70-80 відсотків, 10-20 відсотків становили старші і мужчини, молодь 5-10 відсотків, переважно дівчата, дітей шкільного віку практично не було. У західних областях в містах і селах на службі було багато жінок і мужчин різного віку, а також молоді та школярів».

Зі спогадів рівнянина Юхима

SAAL DER STADTTHEATERS IN ROWNO SS - Str. Nr 5
Referat der Propaganda der Ukrainischen Allgemeinen Abteilung
beim Gebietskommissariat in Rowno
veranstaltet, Sonntag 27.XII. und Sonntag 28.XII.1941 für die Wehrmacht einen

ABEND

Ukrainischer Lieder,
Weihnachtslieder und Tänze

Volkslieder und Weihnachtslieder ausgeführt von Chor des Propaganda Referat, Tische ausgeführt von einer Ballettgruppe des ukrainischen in Rowno unter Leitung des H. Demohopstkyj
Anfang 15 Uhr. Preis der Plätze von 3 bis 30 Kbl.
REFERAT DER PROPAGANDA.

ЗАЛЯ МІСЬКОГО ТЕАТРУ В РІВНОМУ вул. СС № 5
Реферат Пропанди Українського Загального Відділу
при Гублінському Рівночому
вляштує в суботу 27 і неділю 28 грудня 1941 р.

ВЕЧІР

УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ,
КОЛЯДОК та ТАНЦІВ

Після 1 години у заловій Хор наш Рівночому Пропанди під керівництвом
«Українські Танці» у складній Балетній Групі Міського Театру в Рівночому
лід «Українська» а. Демохопського.

Початок в год. 15-тих
Порядок: вівторок 28 і 27.XII. в часі
Реферату Пропанди стр. СС № 5

Ціна місць від 3 до 20 карб.
РЕФЕРАТ ПРОПАГАНДИ

Афіша новорічних святкувань періоду німецької окупації Рівного.

Германа (записано в 2009 році):

– У 1940-50-ті роки про Різдво навіть у голос ніхто говорити не наважувався. Новий рік святкували один день – першого січня. Пам'ятаю, були ялинки в школах. Влаштували новорічне свято в Будинку культури залізничників (добротне приміщення його знесли кілька років тому під час реконструкції вулиці Соборної, – прим. авт.). У домішках ялинки ставили майже всі, бо коштувало

блажливо до релігійних потреб громадян, а чи просто мусила закривати на це очі, зважаючи на реалії.

У 1964 році радянська газета «Правда» писала:

«Перша Всесоюзна нарада з питань нових обрядів привернула увагу партійних, радянських органів, науковців до важливої проблеми викорінення залишків віджилого побуту, які підтримували церковники і які стояли на перешкоді інтенсивному процесу творення і впровадження у життя та побут трудящих таких свят і обрядів, які підвищують їх трудову і політичну активність».

Компартійці закликали впроваджувати «пролетарську обрядовість» з «правильними» колядками та щедрівками – про всюдисущу партію, нову радянську людину й вільну працю. В обласній газеті «Червоний прапор» 1960-х років навіть словом не згадувалися ані Різдво, ані традиції колядування. Натомість описували так звані нові обряди, які восхваляли уряд, партію, радянського трудівника.

З 70-х років і аж до розвалу Союзу при Раді Міністрів УРСР та облвиконкомах працювали спецкомісії з радянських традицій, які займалися розробкою, методологією та впровадженням так званих нових радянських обрядів у життя.

Проте, як не намагалася радянська влада викорінити створюваний народом століттями духовний спадок, зробити цього так і не вдалося. І нехай нині деякі релігійні обряди дещо трансформувалися, але вони живуть і шануються сучасними рівнянами.

Світлана КАЛЬКО,
головний редактор сайту
РівнеРетроРитм